

corum in paroecias, optimis sacerdotibus concreditis, antequam illi ordinum maiorum onera suscipiant.

XI. Ratio taxarum paroecialium et curialium revisenda videtur: quae causa extat multarum querimoniarum et frequentium scandalorum. Optandum ut parochi quae necessaria sunt ad eorum honestam sustentationem habeant, et ita operam suam gratis praebeant. Si qua pecuniae summa exigenda sit, haec ecclesiae necessitatibus et pro apostolatus operibus erogetur.

✠ ANGELUS PAINO

Archiepiscopus et Archimandrita Messanensis

129

EM.MI P. D. IOANNIS B. CARD. MONTINI

Archiepiscopi Mediolanensis (Milano)

Milano, 8 maggio 1960

Eminenza Reverendissima,

Chiedo venia se rispondo con grande ritardo alla Sua venerata lettera del 18 giugno 1959 (prot. n. 1 C/59-42), con la quale Vostra Eminenza Reverendissima, annunciandomi la Sua nomina a Presidente della Commissione Antipreparatoria del futuro Concilio Ecumenico, mi invitava a manifestare ogni parere e voto, che fosse ritenuto utile alla buona riuscita del Concilio stesso e al bene della Chiesa di Dio. Impegni pastorali, indeclinabili e di immediata scadenza, hanno incalzato talmente l'umile sottoscritto, che gli hanno tolto ogni agio per soddisfare dovere di tanta gravità.

Plaudo intanto alla nomina che Sua Santità ha fatto nella persona dell'Eminenza Vostra, e ringrazio dell'onore che da tale invito mi è fatto; e sebbene impari a rispondervi adeguatamente, esporrò con molta semplicità alcune osservazioni, che Vostra Eminenza troverà nei fogli qui uniti.

Le bacio umilmente le mani e con sensi di profonda venerazione mi confermo

dell'Eminenza Vostra Reverendissima

✠ G. B. CARD. MONTINI

Arcivescovo di Milano

I. CIRCA CONCILII PRAEPARATIONEM

1. Gaudeo primum de ipsa praeparatione quam huic extraordinario Ecclesiae eventui praemittere visum est. Nam huiusmodi praeparatio vel per se ipsam in magnum beneficium evadet.

2. Haec praeparatio praesertim necessaria est pro eo quod attinet ad unitatem in Ecclesia restituendam illorum christianorum coetuum qui nunc separati existunt. Ex hoc immensae apparebunt difficultates, humanis viribus impraesentiarum insuperabiles, altissimo fini consequendo adhuc obstantes. Ceterum Concilium ad unitatem Christianorum restaurandam, post inanes conatus quos historia recenset, si scopum falleret, graviolem praesentem redderet condicionem nedum iuvaret. Periodici commentarii hoc unanimiter proclamant, quod ut graviter perpendatur procul dubio meretur.

3. Haec proinde quae sequuntur oportere videntur:

a) Consiliis virorum Concilio Oecumenico praeparando coactis nota donetur summae competentiae et universalitatis; viri scilicet eligantur scientifica (historica, theologica, caet.) auctoritate praediti et ex omni mundi parte accessiti.

b) Eruditorum et studiosorum disceptationes promoveantur et dirigantur, quae de rebus theologis, historicis, iuridicis, pastoralibus tractent, ad relationes attinentibus inter Ecclesiam Catholicam et separatas Ecclesias seu varios Christianorum coetus.

c) Favore accipiantur, dirigantur et promoveantur conventus non quidem auctoritate pollentes, attamen titulum certae et spectatae doctrinae habentes, virorum catholicam disciplinam et mentem exprimentium simul cum viris opiniones dissidentium significantibus. Optime conceptum proinde videtur propositum consultationis seu conventus theologorum catholicorum et « orthodoxorum », ut dicunt, Venetiis vel alibi convocandorum. Huiusmodi conventus praeparandi videntur etiam inter catholicos eruditos et Anglicanos, auspice exemplo claris memoriae Cardinalis Mercier cum nobili viro Lord Halifax Mechliniae disputantis. Difficilius erit huiusmodi conventus cum protestantibus doctoribus convocare, cum hi sine unitate et sine hierarchia, inter se in innumeras confessiones seu « denominationes », ut dicunt, divisi existant. Attamen aliquod experimentum haud impossibile erit nec inutile; ipsa Mediolanensium civitas, quae semper, historia teste, inter Romam et septentrionales Europas plagas tum pontis tum aggeris vices gessit, his conventibus sedem offerre poterit.

d) Spes concedatur Christianis separatis ad unitatem Ecclesiae re-

deundi cum dignitate, scilicet cum quadam facilitate quoad disciplinam iuris tantum ecclesiastici. Servata doctrina fidei, servato iure constitutionis Ecclesiae, indulgentiam peculiarem adhibere fas erit, saltem primis temporibus conversionis ad unitatem perdurantibus, in his quae spectant ad disciplinam et ritum. Immo ipsa Ecclesia catholica, apostolica caritate animata, sollicitam se opportune praebebit perfectionis et reformationis in his quae christianos separatos potissimum offendunt, vel adhaesionem ad unitatem Ecclesiae difficiliorem reddunt. Neque videbitur nefas si Ecclesia catholica aut romana Curia quibusdam rebus honorificis, ritualibus vel mere iuridicis sponte renuntiaverit, dummodo ad exemplum fraternitatis christianae et evangelicae humilitatis id inseruiat nec non ad faciliorem sternendam dissidentibus viam, qua possint ad paternam redire domum.

II. CIRCA DOCTRINAE ARGUMENTA

Quod attinet ad depositum veritatis custodiendum, quod Revelatio Ecclesiae commisit, investigationis dignae videntur quae sequuntur quaestiones:

A) *Quaestiones et errores generaliores*

a) Doctrina revelata circa supernaturalem finem generis humani et singulorum hominum, et circa necessitatem gratiae eiusque mediorum ad salutem supernaturalem, definiatur, contra conceptiones « humanismi naturalistici », ut dicunt, in mentibus modernorum facile dominantes.

b) Doctrina revelata circa relationes inter redemptionem Iesu Christi et ipsum bonum naturale et temporale humanitatis item definiatur, ut accuratius exprimatur genuina indoles « christianae spei » contra « spem terrenam » omnium doctrinarum, quae illuministicae dicuntur (marxismi, technicismi, historicismi, caet.), salutem mere terrenam promittentium, opibus mere naturalibus assequendam.

c) Adamussim elucidetur et declaretur doctrina circa praecipuas quaestiones de relationibus inter ordinem supernaturalem et humanas realitates seu humana rerum momenta, quae maxime mentes hodiernas angunt. Potissimum quae sequuntur tractanda in Concilio videntur:

aa) relationes inter vitam politicam et vitam religiosam, Ecclesiae competentiam affirmando necnon eiusdem limites, ut Christianis doctrina clara et in omni loco univoca proponatur;

bb) momentum rerum vel actionum, ut dicunt, « temporalium » quoad finem supernaturalem adipiscendum, ut proponatur religiosus sed verus sensus omnis activitatis humanae « temporalis »;

cc) caritas christiana et eiusdem obligatoria consecratoria in vita sociali, ut fides christiana praesentetur tamquam verum fermentum, cui nihil subrogari potest, omnis boni vel temporalis (ex. gr. quoad relationes inter stirpes aut classes hominum) generis humani.

B) *Quaestiones circa doctrinam et vitam Ecclesiae*

a) Relationes inter supernaturalem et intimam Ecclesiae vitam et eius hierarchicam structuram definiantur, ut completa et accurata doctrina exprimitur verae naturae Ecclesiae et relationes quas ad illas habent baptizati omnes et illi qui bona fide extra Ecclesiam versantur: huiusmodi enim relationes saepe considerantur magis in ordine quodam iuridico quam ontologico. Haec autem declaratio videtur necessarium fundamentum omnis oecumenicae, ut dicunt, actionis.

b) Vocatio ad salutem supernaturalem et potestas omnibus hominibus facta per gratiam Christi eam adipiscendi definiatur, etsi unicitas Ecclesiae eiusdemque necessitas ad supernaturalem salutem denuo confirmetur.

c) Natura vero Sacramenti Novae Legis, quae inest Consecrationi Episcopatus definiatur, necnon munus et charismata Episcopatus in Ecclesiae regimine propria ex Christi voluntate.

d) Doctrina declaretur perspicua circa laicorum locum in Ecclesia eorumque activam participationem ad vitam Ecclesiae, etiam cum quadam comparatione ad locum et munera Sacerdotum et praesertim Sacrae Hierarchiae.

III. CIRCA DISCIPLINAM GENERALEM ET VITAM PASTORALEM

Haec proponenda videntur:

a) Investiganda sunt subsidia vel adiumenta ad fidem efformandam; praesertim consideranda est necessaria aptatio Liturgiae ad duplicem scopum: cultus scilicet publici, cui reapse tota christiana communitas participare possit, et simul instructionis populi fidelis.

Speciatim principia determinanda videntur pro usu linguae vulgaris in parte didactica S. Missae, in notabili parte administrationis Sacramentorum, in liturgia funeraria, in Sacramentalibus. Ad hoc, usus regularis sermonis vigentis atque usitati audacter admittendus videtur etiam in cultum publicum Ecclesiae, praesertim illuc ubi intelligentia textuum

liturgicorum ex ipsa eorum natura postulatur (ut in didacticis, historicis, euchologicis testibus locum habet).

b) Nova disciplina elaboretur ad efformandum spiritum christianae mortificationis et poenitentiae apta, relate ad condiciones hodiernas et ad modernum animorum sensum. Exempli gratia observatio Quadragesimae corroborari iterum poterit imposita quadam peculiari austeritate et praesertim proposita quadam non perfunctoria religiosa institutione.

c) Aptam disciplinam proponatur ad sanctificandum diem Domini et regulae tradantur de requie festiva in hodiernis condicionibus practice observanda.

d) Elaboretur disciplina magis unitaria apostolicae actionis Ecclesiae, iuridice magis firmata et determinata dependentia religiosorum ab Ordinariis loci in omnibus quae spectant ad necessitates et vitam Ecclesiae. Iuridica instituta statuenda videntur apta ad vigentem exemptionem religiosorum et institutorum saecularium temperandam, quae nunc ad id tendit ut magis extendatur et saepissime conducit ad extenuandam et mortificandam conscientiam unitatis Ecclesiae et ad favendas singulorum hominum vel coetuum cupiditates in detrimentum disciplinae et caritatis ecclesiasticae.

e) Procedatur ad reformationem Breviarii, ut idem proponatur tamquam fundamentale alimentum sacerdotalis orationis, ad hoc enixe intendentes: ut clarius semper et vividius appareat absoluta praeeminentia cultus et amoris in Deum Unum et Trinum; specialissima dignitas, attenuata derivata, cultus Sanctissimae Dei Genitricis Mariae, et subordinatio cultus Sanctorum; item legitimam esse orationem supplicationis, seu petitionis, non tamen praevaletentem orationi adorationis. Oportet omnino Christianorum cultui theologicas et biblicas proportionem restituere; oportet haud sanae pietatis fomenta temperare, in varias devotiones vergentis, arbitrarias saepe, non raro in detrimentum liturgicae pietatis et genuini religiosi sensus.

f) Quaestio de fixatione Paschatis investigationi subiciatur. Coniectare enim licet fore ut homines nostri temporis ob varias rationes proxime deveniant ad Kalendarium fixum et invariabile determinandum: hunc possibilem eventum Concilium praeventendum curet. In re tanti momenti pro ipsa religiosa vita hominum peropportunum videtur ut a Concilio studia instituantur quibus examinetur an propositio et definitio novi Kalendarii, modernis postulatis magis accommodati, pro gravitate rei ab ipsa ecclesiastica auctoritate anticipanda sit.

IV. CIRCA REFORMATIONEM CODICIS IURIS CANONICI

Magni huius et sapientis ecclesiasticae legis libri paginas percurrenti liceat mihi quaedam notatu digna et desiderata submisce exponere:

1. Quod attinet ad sacerdotes qui defecerunt, opportunum videtur:

a) Subsidia atque adiumenta perficere et augere, quibus faveatur reditus ad dignitatem et fidelitatem sacerdotalis status.

b) Examen casuum, in quibus nulla rationabilis spes adsit illos ad vitam sacerdotalem recuperandi, celerius reddatur, convenientesque processus stabiliantur quibus festina reductio ad statum laicalem decernatur.

c) Studio subiciatur convenientia seu opportunitas concedendi etiam dispensationem ab obligationibus e sacra ordinatione manantibus, praesertim ab onere caelibatus, illis qui eas iam non valebunt observare, cum poenalibus quidem sanctionibus perpetuis et perpetratae infidelitati congruentibus, nec non aptis cum ad praecavendum periculum ne alii exemplum eorum sequantur, tum ad scandalum fidelium vitandum. Non enim apparet, in multis ex huiusmodi tristissimis casibus, cui utilitati sit Ecclesiae praeveritatores illos adhuc tamquam suos habere ministros, et quae via ipsi patefiat, si quando, condicionibus obstricti quibus se subtrahere non possint vel non valeant, animam suam servare hactenus desiderent et infamiam delapsae condicionis a se et a suis auferre cupiant (cf. can. 211 et seqq.).

2. Quod attinet ad honores ecclesiasticarum dignitatum:

a) Res digna videtur quae perpendatur utrum vestem honorificam, qua ecclesiastica auctoritas insignitur, simplicio rem reddere conveniat. Ritus, honores, tituli, vestes praeteritorum temporum vestigia praebent, quibus ecclesiastica auctoritas muneribus quoque temporalibus fungebatur et quibus populus exteriori ecclesiastica pompa aedificabatur, cum hodie in huiusmodi externis adminiculis causam potius indignationis vel taedii inveniat et aversionis ab ipsa Auctoritate Ecclesiae.

b) Item fortasse ordo praecedentiae in Curia Romana revisendus est, Patriarchis, Metropolitanis, Episcopis locum maioris considerationis tribuendo. Haud ignota, exempli gratia, est difficultas quorundam Orientalium Patriarcharum circa praecedentiam Cardinalium prae ipsis; item memoratur incongruentia quae Episcopos postposuit aliis Praelatis episcopali caractere carentibus in Curia Romana (cf. can. 230 et sqq.).

3. Quod attinet ad ius religiosorum:

a) Temperandae videntur normae « clausurae papalis », quae moribus et necessitatibus praeteritorum temporum respondent, hodie autem

, historicis,
 christianae
 ernas et ad
 lragesima
 te et prae-
 ne.
 nini et re-
 actice ob-
 Ecclesiae,
 ab Ordi-
 Ecclesiae.
 onem re-
 inc ad id
 undam et
 ngulorum
 caritatis
 tur tam-
 nixe in-
 ninentia
 as, atta-
 rdinatio
 seu pe-
 omnino
 ; opor-
 rgentis,
 genuini
 iectare
 roxime
 hunc
 ti mo-
 i Con-
 o novi
 rei ab

difficilius reddunt incrementum Communitatum iisdem adstrictarum et continuas exigunt dispensationes et licentias, quae legis formaliter tam severae observantiam regularem perturbant. Etiam censura quae illam legem protegit, non iam sustinenda videtur (cf. can. 597 et seqq.; can. 2342, 1-3).

b) Religiosorum exemptio est iuridicum institutum certe revisendum sive quoad spiritum, quia diffundit principium quoddam independentiae, interdum etiam insubordinationis, iuri unitario et fundamentali Ecclesiae incongruum, sive quoad « practicam », ut dicunt, adductionem ad rem, quae tot optimas vires actioni pastoralis subtrahit, aversiones et aemulationes suscitatur inter dioecesanum clerum et religiosum, diversa spiritualitatis genera et actionis apostolicae motus concurrentes mire et non feliciter multiplicat. Melior sensus et spiritus ecclesiasticae communitatis restituendus videtur et obsequium erga Episcopi auctoritatem melius ad effectum producendum, neque illusio favenda quasi religiosi erga Summum Pontificem oboedientiores sint quam Episcopi, utpote qui ad illius potestatem appellant ut se istorum auctoritati subtrahant praecipue ad praerogativas defendendas et privilegia vindicanda (cf. can. 615 et seqq.) potius quam ad animarum bono consulendum.

4. Perpendatur utrum oporteat institutum iuris iurandi abolere, iuxta dictum Evangelii (*Matth.* V, 36), illi substituendo verbum aliquod clarae et honestae professionis animi sinceri (cf. can. 1316 et seqq.).

5. Opportunum videtur et urgens negotium quod revisioni subiciatur criterium inamovibilitatis officiorum ecclesiasticorum et quidem eorum praesertim quae ad bonum animarum pertinent. Inamovibilitatis damnum perspicitur praesertim in Paroeciis quarum pastores gravi non obstante aetate in munere perseverant. Veneratio iis debita non sinit illos amovere ad normas can. 2147 et seqq., attamen eorum in munere permansio ad id adducit ut illa bona quae validiori operati sint aetate, cum senuerint dirui vel inviti permittant. Convenit, ut videtur, ut cesset inamovibilitas a certo aetatis anno, ut puta, a septuagesimo. Nemo amovebit illos qui, hanc aetatem assecuti, validi adhuc videbuntur; amissio tamen iuris inamovibilitatis facilem in senectute illusionem dissipabit munus esse pro persona illud obtinente potius quam pro animarum bono (cf. can. 1438).

6. Quoad ius poenale difficultas apparet illud ad effectum perduci: institutum censurarum nimis gravatum videtur poenis quae fere numquam in usu vitae communi adhibentur.

V. QUOAD REFORMATIONES LITURGICAS ET CANONICAS PARTICULARES

Haec sunt desiderata:

1. Dies festi de praecepto limitentur ad solas dominicas et ad paucissimas alias festivitates.

2. Dies obligationis missae pro populo applicandae ad solos festivos de praecepto limitentur.

3. Aetas receptionis sacramenti Confirmationis determinetur ad scopum educationis et efformationis adulescentioris aetatis: conferendum videtur enim ut sacramentum perseverantiae aetate decem vel duodecim annorum. Item patrinus qui infantem de sacro fonte suscepit idem regulariter advocari deberet ut etiam munere patrini confirmationis fungeret; si enim duo sint patrini, neuter reapse munus suum implebit.

4. Ceremoniae consecrationis Ecclesiae breviores reddantur, auferendo repetita quae illam ultra modum protrahunt.

5. Sacramentum Ordinis propria liturgica memoria donetur. Missa chrismalis feriae V maioris Hebdomadae videtur omnem solemnitatem tribuere materiae quorundam sacramentorum; specialem vero et solemnem mentionem ministro sacramentorum scilicet sacerdotio dedicare posset.

Et fortasse restituenda esset perantiqua Missa in die natali consecrationis Episcopi, ut huius munus in memoriam revocetur sacerdotum et fidelium.

6. Videtur optanda restitutio Octavae Epiphaniae et solemnitatis Corporis Domini.

VI. CIRCA EFFICACIAM CONCILII OECUMENICI

Ut actus tanti momenti optatam efficaciam obtineat, utile videtur iam ab eius praeparatione decernere seriem Conciliorum particularium aliud post aliud subsequentium per nationes aut regiones, nec non conconvocationem praeparare magni Conventus Legatorum Civitatum atque Nationum publica officiorum vincula cum Sancta Sede habentium, ut de Concilii Oecumenici conclusionibus certiores fiant et invitentur ad favendum executioni, praesertim in iis quae attinent ad Religionis et Ecclesiae Catholicae tutelam et ad universalem acceptationem iurium et officiorum hominum iuxta christianam conceptionem.

✠ I. B. CARD. MONTINI
Archiepiscopus Mediolanensis